

Krønike og kunst

OM DEN NORRØNE SKJALDEDIGTNING SOM KILDE TIL VIKINGETIDEN

AF

ROLF STAVNEM

Stammer de ældre norrøne skjaldedigte fra vikingetiden, og er de pålideligt overleveret og nedskrevet i middelalderen? Disse grundlæggende spørgsmål deler vandene blandt forskere. For ca. hundrede år siden blev skjaldedigtningen opfattet som en central kilde til vikingetiden, men i dag er den stort set gledet ud og udnyttes sjældent af vikingetidsforskere. Jeg vil i denne artikel argumentere for, at den ældre skjaldedigtning med visse forbehold bør betragtes som materiale, der er blevet mundtligt overleveret fra vikingetiden og dermed udgør en væsentlig kilde til vikingetidens tankemønstre og begivenheder.

Den norrøne skjaldedigtning er blandt de mest bemærkelsesværdige frembringelser, vi har fra den nordiske fortid. Den bevarer, i et ekstremt komplekst formsprog, vidnesbyrd fra skjalde, der var tæt på magtens og begivenhedernes centrum i vikingetiden. I den norrøne litteratur er den omgærdet af en særlig veneration og ærefrygt og har indtaget en prominent position i det norrøne sprog- og kulturområde, helt fra 800-tallet og frem til år 1400. I begyndelsen blev skjaldedigtningen anvendt i et mundtligt samfund til at hylde fyrsters bedrifter, men med indførelsen af kristendommen blev den efterhånden integreret i den kristne, skriftlige kultur og i stigende grad brugt til at hylde kristendommens hellige skikkelser. Ikke mindst skjaldekvad, der tilskrives skjalde fra perioden 880-1080, har påkaldt sig stor interesse, idet de angiveligt er blevet bevaret i mundtlig tradition helt fra vikingetiden, til de blev skrevet ned i middelalderen, fortrinsvis i perioden fra ca. 1200 til 1400.

Som nævnt behandles skjaldedigte sjældent af moderne vikingetidsforskere,¹ fordi de ikke vurderes som pålidelige historiske

1 En markant undtagelse er Judith Jesch, *Ships and Men in the Late Viking Age. The Vocabulary of Runic Inscriptions and Skaldic Verse*, Woodbridge 2001 (The Boydell Press).

kilder. Historikeren Niels Lund har sammenfattet sin vurdering af skjaldedigte i en kritisk artikel² vendt mod historikeren Rikke Malmros, der for sin del i en række artikler³ har undersøgt samfundsforhold i vikingetiden med skjaldedigte som kildemateriale. Lunds indvendinger kan sammenfattes under følgende fire hovedpunkter:

- 1) Tolkning: Skjaldestrofes vanskelige stil og sprogbrug gør, at forståelsen af dem er forbeholdt en snæver kreds af specialister.
- 2) Overlevering: I det omfang skjaldestrofer er blevet overleveret fra vikingetiden, er de med al sandsynlighed blevet forvansket eller forandret gennem adskillige hundrede års mundtlig tradering.
- 3) Datering: Det er umuligt med sikkerhed at fastslå, om de skjaldestrofer, der hævdes at være fra vikingetiden, er autentiske, for middelalderens forfattere var selv i stand til at forfatte digte og har i et vist omfang gjort det.
- 4) Historiske fakta: Skjaldedigte formuleres for det meste i ubestemte vendinger og har et fåtal af konkrete, faktuelle oplysninger.

Herimod vil jeg hævde, at Lunds indvendinger tegner et skævt billede, fordi de forhold, der taler for skjaldedigtningens kontinuitet tilbage til vikingetiden, ikke nævnes. Man kan pege på følgende:

- a) Middelalderens lærde anså de gamle skjaldedigte over en bred kam for at være overleveret fra vikingetiden.
- b) Den norrøne kultur var kapabel til at tradere store mængder information fra generation til generation.
- c) Skjaldedigtning blev i middelalderen og formentlig også i vikingetiden anset for det måske vigtigste medium til bevaring af væsentlige historiske oplysninger.
- d) Manifesteringen af skjaldedigte i middelalderlige håndskrifter indikerer på adskillige måder, at digtene er ældre end den tekst, hvori de citeres.

Disse generelle forhold bør medtænkes, når en konkret strofe vurderes som kildemateriale, og suppleres med indsigt i skjaldedigtningens litterære konventioner, dens traderingsforhold og den konkrete kontekst, hvori langt de fleste strofer er indarbejdet. Desuden bør man huske på, at der er stor forskel på skjaldedigte stilistisk og indholdsmæssigt, og at datidens modtagere formentlig godt har kunnet skelne mellem digte, der tilstræbte eksakte rapporter om begivenheder, og digte der

² Niels Lund, Leding, skjaldekvad og bønner, (*Dansk Historisk Tidsskrift* 106, 243-52.

³ Se f.eks. Rikke Malmros, Kongemagt og leding i Norge og Danmark omkring 1100 belyst ud fra den tidlige kristne fyrstedigtning, (*Dansk Historisk Tidsskrift* 105, 321-380.

slog en mere fantastisk tone an. Dermed ikke være sagt, at forekomsten af fantastiske elementer er inkompatibel med historisk pålidelighed, blot at de skal afkodes på en anden måde end digte uden fantastiske elementer. Det er under alle omstændigheder misvisende at skære tusindvis af ganske forskellige skjaldedigte over én kam. Hvert enkelt digt bør ideelt set vurderes i sin egen ret.

Tolkning

Lunds første indvending går på, at skjaldedigtningen er vanskelig og forbeholdt specialister. Det er noget, som selv mange specialister på feltet vil være enige i. Alligevel er det en besynderlig indvending, for hvilken kildegruppe til fortiden byder ikke på vanskeligheder og fordrer specialviden? I det følgende vil jeg under to punkter, først Tekstkritik, dernæst Udtryk og indhold, søge at indkredse, hvori vanskelighederne ved tolkningen består.

Tekstkritik: Det er helt grundlæggende for arbejdet med skjaldedigtningen, at man kan støtte sig til en pålidelig tekst, dvs. en tekst som bedst muligt afspejler traderingen af hver enkel strofe på baggrund af håndskrifternes vidnesbyrd. Etableringen af en tekst er langtfra ligetil, og det har været og er stadig vældig omstridt, hvilke kriterier og principper der skal lægges til grund. En overvejelse går på, om man som udgiver skal følge de sproglige og metriske forhold, der gjorde sig gældende på nedskrivningstidspunktet, eller følge det ældre sprogstadium, som var gældende på det formodede tilblivelsestidspunkt. En anden overvejelse vedrører prioriteringen af vers bevaret i flere divergerende versioner, som hver især har kvaliteter, der taler for at lægge den til grund for den endelige tekst – i én version kan verset have en defekt syntaks, men en intakt metrik, og i en anden version kan det være lige omvendt. I visse tilfælde kan versioner afvige indbyrdes i en sådan grad, at man bør betragte dem som to selvstændige traditioner og trykke dem begge.

Skjaldedigtenes standardudgave er Finnur Jónssons *Den norsk-islandske skjaldedigtning*,⁴ der dog hurtigt efter sin udgivelse blev udsat for hård og berettiget kritik for at være præget af mange og tvivlsomme tekstrestitutioner. Den hårdeste kritiker var Ernst A. Kock, hvis *Notationes Norrœnæ* omfatter fire tykke bind med korrigeringer og kommentarer til Finnur Jónssons rettede tekst.⁵ Kontroverserne mellem Finnur

4 *Den norsk-islandske Skjaldedigtning* A I-II, B I-II, ed. Finnur Jónsson, København 1912-15.

5 E.A. Kock, *Notationes Norrœnæ*, Lund 1923-44.

Jónsson og Kock er et grelt eksempel på, i hvor høj grad tolkning og forforståelse af materialet kan spille ind på det filologiske udgivelsesarbejde. I modsætning til Finnur Jónsson mente Kock, at skjaldedigtningens syntaks var langt mindre knudret og dermed generelt lettere at forstå. Kocks fortjeneste har været at foreslå tolkninger, der i en række tilfælde overflødiggjorde Finnur Jónssons rettelser. Til gengæld hviler Kocks egen reviderede udgave på samme mangelfulde tekstgrundlag som Jónssons, hvorved den trods alt ikke har formået at rokke ved Jónssons udgave som standardværket.

Behovet for en ny udgave har derfor længe været påtrængende, og en ny samlet udgave er omsider ved at blive udgivet under titlen *Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages*.⁶ Mens dette skrives, er tre af ni bind udkommet. Tiden vil vise, om denne udgave vil nyde bred anerkendelse som et fælles videnskabeligt tekstgrundlag og dermed gøre skjaldedigtningen betydelig lettere at arbejde med for forskere uden for specialisternes rækker.

Udtryk og indhold: Skjaldedigtningen er en samlebetegnelse for norrøne lejlighedsdigte. Ofte forbinder man skjaldedigtningen med et særligt metrum, *dróttkvætt*, men der er også komponeret en del lejlighedsdigte i de mere simple eddaversemål, der ellers typisk forbindes med anonyme digte over mytologiske og sagnhistoriske motiver. Det typiske skjaldedigt i *dróttkvætt* forener krønike med kunst; dels er formålet at hylde en hersker gennem hans mindeværdige bedrifter, dels at berede tilhørerne æstetisk nydelse. Denne dobbelthed er vigtig for forståelsen af skjaldedigtningens udtryk, men indebærer, at oplysninger om historiske begivenheder og personer bliver formidlet i et digterisk og flertydigt udtryk. Set fra et nutidigt perspektiv består der et problematisk forhold mellem faktisk sandfærdighed og poetisk diktation.

Som kunstform hører skjaldedigtningen til blandt de mest komplicerede digteriske udtryk, man kender til i dag, og meget tyder på, at den også var krævende at forstå for middelalderens og vikingetidens lærde. Komplexiteten er en væsentlig del af forklaringen på den enorme prestige, som skjaldedigtningen nød. Udøvelsen af den har været forbeholdt en elite, og den er blevet udviklet blandt krigere i herskeres hird. Imidlertid indikerer de mange citater af skjaldestrofer i den ellers så enkle og klare sagaprosa, at den må have haft en betydelig appel for det middelalderlige publikum. De yngre kristne skjaldedigte er omtrent ligeså komplekse som de ældre skjaldedigte og har alligevel

6 *Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages*, ed. Diana Whaley et al., Turnhout 2007-(Brepols).

indgået i klostrenes andagter, hvilket tyder på, at de også har været relativt forståelige for den middelalderlige læser. Skjaldedigtningens kompleksitet viser sig især i dens metrik, poetiske synonyme, syntaks og metaforik. Disse træk er kerneelementer i skjaldedigtningens æstetik, og det er i beherskelsen og udformningen af disse, at skjaldene for alvor kan udmærke sig. En nærmere beskrivelse af såvel metrik som metaforik ligger udenfor denne artikels rammer; der henvises i stedet til almindelige indføringer som f.eks. *Handbok i norrøn filologi*.⁷

Mest relevant i denne sammenhæng er at fremhæve skjaldedigtningens særlige diskurs, hvor ordenes referentialitet adskiller sig fra almindelig prosa. Skjaldedigtningens vokabular omfatter en kolossal mængde poetiske ord, de såkaldte *heiti*, og det var tydeligvis et stilideal blandt skjalde at anvende sjældne ord. En særlig type metrisk organiserede tekster, kaldet *pulur*, har fungeret som hjælpemiddel til at huske de mange poetiske ord. Behovet for lister over poetiske ord hænger sammen med de strenge metriske krav, som ville være umulige at honorere med et almindeligt dansk vokabular, der til sammenligning har et stærkt begrænset ordforråd, i hvert fald når det handler om fænomener som hest, skib, sværd osv. Som et af de mere ekstreme eksempler kan nævnes en *pula* over sværdbetegnelser, der omfatter mere end hundrede ord.⁸ De mange ord kan alle siges at være synonyme for sværd, omend i en udvidet forstand, idet den semantiske kategori 'sværd' også omfatter egennavne for berømte sværd, sværddele eller participier eller verbalsubstantiver afledt af sværdets funktion, f.eks. 'fælder' (*fellir*), eller for at give mere sammensatte eksempler: i udtrykket 'mur-hugger' (*veggjalestir*) kan mur opfattes om en mur af skjolde, og i et kenninglignende udtryk som 'mand-ulv' (*verúlfir*) skal ulv opfattes som en tilintetgørende kraft.

Det mest påfaldende udtryk for denne særlige brug af synonyme beskrives indgående i *Snorris Edda* og kaldes kryptisk for 'overklart' (*ofljóst*). Her udvides kredsen af synonyme med homonymer. I beskrivelsen af kenninger for kvinder lyder det: »Det er også rigtigt at betegne hende som skænker (*selja*) eller uddeler (*lóg*) af det hun byder, og piletræ (*selja*) og brændeknude (*lág*) er også ord for træer. Af den grund benævnes kvinden med alle trænavne i hunkøn«. ⁹ Forklaringen beskriver en ganske indviklet proces, hvor man opfatter *kvinde* gennem en for tiden typisk servicerende funktion, og fordi et ord for denne

7 *Handbok i norrøn filologi*, ed. Odd Einar Haugen, Bergen 2012.

8 *Edda. Skáldskaparmál*, ed. Anthony Faulkes, London 1997, 118-121.

9 *Snorris Edda*, oversat af Kim Lembek og Rolf Stavnem, introduktion og noter ved Rolf Stavnem, Gyldendal 2013, 155.

funktion, som betegner kvinden som skænker af berusende drikke, er homonymt med et ord for *piletræ*, kan man bruge et hvilken som helst synonym for *piletræ* eller hvilket som helst andet trænavn i hunkøn til at betegne *kvinde*. En sådan fremgangsmåde har tilsyneladende den funktion at skjule eller sløre indholdet i en strofe, hvilket fremgår af den iscenesatte samtale mellem Brage og Ægir andetsteds i *Snorris Edda*. Brage fortæller en historie om tre jætter, der skulle dele en arv ved at fylde munden lige mange gange med guld, og derfor, forklarer Brage, kan man kalde guld for »disse jætters sprog, udtryk eller tale«, hvortil Ægir replicerer: »Det forekommer mig at være godt skjult i hemmelig visdom«. ¹⁰

Skjaldenes brug af synonymer gør, at man skal være varsom med at tage enkeltords bogstavelige betydning for pålydende. Det er på den baggrund berettiget, at Lund udtrykker skepsis over for de konklusioner, som Malmros drager om eksistensen af visse samfundsklasser i vikingetiden på baggrund af skjaldedigtes betegnelser for mænd fra disse samfundsklasser, ¹¹ netop fordi mænd og andre fænomener i skjaldedigtningen i højere grad betegnes ud fra æstetiske hensyn end referentielle.

Sammenfattende kan man sige, at skjaldedigtningens syntaks, synonymer og kenninger leder til en markant spænding mellem udtryk og indhold, der uundgåeligt vil føre til en lang række forskellige typer af flertydighed. De kan i mange tilfælde gøre det vanskeligt at fastlægge, hvad en given strofe i alle detaljer egentlig henviser til, og det besværliggør selvfølgelig brugen af den som historisk kildemateriale.

Overlevering

Mange vil fremhæve skjaldedigtes metrik som en garanti for, at de er blevet overleveret korrekt i den mundtlige tradition, men som Lund indvender, er det umuligt at tro, at skjaldedigte på den måde kan bevares og overleveres intakt gennem flere århundreder. Udover sund fornuft kan man støtte sig til håndskriftmaterialet, der i rigt mål fremviser defekte strofer. Omvendt kan man spørge, om overhovedet nogen fortidsminder er bevaret i perfekt stand.

Det er ofte klart, at man kan slutte sig til helheden af et objekt, selv om man kun har en del af det bevaret. Et skjaldedigt kan i princippet

¹⁰ *Snorris Edda*, 94.

¹¹ Leding, skjaldekvad og bønner, 247-48.

sidestilles med en genstand, f.eks. et potteskår, fra vikingetiden. Arkæologer ville næppe kassere det, da man ud fra potteskårets fragment kan gøre sig mere eller mindre præcise forestillinger om den intakte krukke. På samme måde kan filologer til en vis grad genskabe en forvansket strofe ud fra en generel forventning om skjaldestrofers sprog og metrik; det vil blive diskuteret under punktet *Restitution*.

Langt de fleste strofer er bevaret i en tekstuel sammenhæng, der ligger fjernt fra det oprindelige, mundtlige foredrag, og som uundgåeligt vil influere på forståelsen af en strofe. Den tekstuelle sammenhæng bør inddrages i undersøgelsen af enhver strofe og omtales i det følgende under rubrikken *Prosasammenhæng og mundtlighed*.

Restitution: Som nævnt er de fleste skjaldedigte digtet i det såkaldte *dróttkvætt*-metrum, en overbetegnelse, der inkluderer en lang række navngivne metriske variationer, og som er kendetegnet ved, at omtrent hver eneste stavelse er lydligt eller rytmisk forbundet til andre stavelser. Det er ikke nogen garanti mod forvanskning, men det forøger unægtelig chancen for, at en strofe kan overleveres intakt gennem mange generationer af tradenter.

Et eksempel på middelalderens syn på metrikkens funktion finder vi i *Tredje grammatiske afhandling*¹² skrevet af Olav Hvideskjald (*Óláfr Hvítaskáld*, 1210-59), nevø til Snorri Sturluson. Olaf Hvideskjald var kraftigt influeret af grammatikeren Donat (ca. 350 e. Kr.) og beskriver i store træk den norrøne skjaldedigtning på samme måde og med de samme stilistiske termer som det romerske forbillede beskriver den latinsk-kristne tradition. I sin beskrivelse af allitteration skriver Olaf Hvideskjald:

[Allitteration] er, når flere ord har samme begyndelsesbogstav ... Denne stilfigur bruges meget i den veltalenhedskunst, der kaldes retorik, og den holder norrøn digtning sammen, ligesom nagler holder sammen på et skib, tilvirket af en tømmer, der ellers ville falde sammen planke for planke. På samme måde holder denne stilfigur sammen på versmålet i digtning med [bog]staver, som kaldes støtter og hovedstave.¹³

12 *Den tredje og fjerde grammatiske afhandling i Snorres Edda*, ed. Björn M. Ólsen, København 1884.

13 [Allitteration] ær þat, ef mǫrg orð hafa æinn vpphafsstaf ... Þæssi figyra ær miök hǫfð i mals snilldar list, ær rethorica hæitir, oc ær saman helldr norænv m skalldskap, sva sæm naglar hallda skipi saman, ær smiðr gerir, ok ferr svndrlaust ælla borð fra borði. sva hælldr ok þæssi figyra saman kveðandi iskalldskap með stöfvm þeim ær stvðlar hæita ok hǫfvðstafir (*Tredje grammatiske afhandling*, 96-7).

Olaf Hvideskjalds sammenligning mellem et skjaldevers og et skib har den pointe, at skibet ligesom verset holder længere, hvis det er godt håndværk. Sammenligningen illustrerer den tiltro, som middelalderens lærde havde til skjaldedigtningens levedygtighed i den mundtlige tradition.

Hvis et skjaldevers forbryder sig mod de metriske krav, betyder det som regel, at det er forvansket. Nogle gange kan den forvanskede passage restitueres med en rettelse, der dog højst udgør et kvalificeret gæt og dermed et usikkert tolkningsgrundlag. Man kommer imidlertid ikke uden om, at rettelser i mange tilfælde er uundgåelige. Nogle rettelser er temmelig oplagte, mens andre er særdeles hypotetiske, og opfattelsen af, hvad der er en sikker rettelse, kan variere ganske betydeligt fra forsker til forsker.¹⁴

Det er dog vigtigt at gøre sig klart, at forvanskninger kan opstå både i den mundtlige og skriftlige tradition. Af indlysende årsager er det særlig i skrifttraditionen, at man kan studere traderingsfejl. Disse opstår typisk på grund af fejllæsninger ved kopiering af manuskripter eller ved, at en skriver har ønsket at rette på en strofe, han ikke forstod – langtfra alle skrivere var eksperter i skjaldedigtning – eller fordi han kendte til en anden version, som han mente skulle foretrækkes. Hvilke spor den mundtlige tradition afsætter i skriftmaterialet, er ikke blevet grundigt undersøgt, men Bjarne Fidjestøl har foreslået, at mundtlig overlevering er sandsynlig, hvis 1) versioner af samme strofe udviser store forskelle på udtrykssiden, men er relativt identiske på indholdssiden; 2) strofehalvdele forbyttes; 3) samme strofe tilskrives forskellige skjalde; 4) den samme strofe indgår i flere af hinanden uafhængige sammenhænge.¹⁵

Fidjestøls omhyggelige gennemgang af fyrstedigtene, som udgør en stor del af det samlede korpus, viser, at blot en mindre del af materialet bærer præg af mundtlig overlevering. Der er dog enkelte markante undtagelser, som trods alt bekræfter forekomsten af mundtligt traderede skjaldedigte. Et af de kvad, som Fidjestøl nævner som et eksempel uden at belyse det nærmere, *Rekstefja*, udmærker sig ved at være bevaret i to kraftigt divergerende versioner, der udviser alle de nævnte tegn på mundtlig trading på trods af, at det er et forholdsvis ungt kvad dateret til omkring 1200.¹⁶

14 Se f.eks. Rolf Stavnem, *Editing Skaldic Verse. The Case of Hávarðar saga Ísfróðings*, Preprint Papers of The 14th International Saga Conference Uppsala, 9th-15th August 2009, (ed.) Agneta Ney, Gävle University Press, 891-896.

15 Bjarne Fidjestøl, *Det norrøne fyrstediktet*, Øvre Ervik 1982, 51-2.

16 *Det norrøne fyrstediktet*, 52; se også Rolf Stavnem, *Creating Tradition, Eddic, Skaldic, and Beyond: Poetic Variety in Medieval Iceland and Norway*, ed. Martin Chase, Fordham University Press (i trykken).

Prosasammenhæng og mundtlighed: En væsentlig omstændighed ved overleveringen af skjaldedigte er, at de som regel indgår i prosa, hvorved de er placeret i en sammenhæng, der er væsensforskellig fra den oprindelige situation i fyrstens hal: den mundtlige fremførelse af et mangestrofet kvad. Dermed har vi at gøre med enkeltstående vers løstrevet fra omfangsrige kvad, hvis oprindelige grundplan kan være vanskelig eller umulig at opfatte.

Skjaldedigte citeres typisk i to typer prosa: lærebogsprosa og sagapro-
prosa. Under lærebogsprosa kan man henregne *Snorris Edda* og *Tredje*
og *Fjerde grammatiske afhandling*, og disse værker citerer i overvejende
grad skjaldedigte for at eksemplificere stilfigurer. De to grammatiske af-
handlinger henter primært deres sprogforståelse i en latinsk tradition,
mens *Snorris Edda* hovedsagelig baserer sig på en nordisk tradition. Læ-
rebøgerne angiver som regel et forfatternavn og indimellem en titel på
det kvad, som den citerede strofe stammer fra, og de oplysninger kan
være vigtige for forståelsen af den oprindelige poetiske sammenhæng,
også selv om oplysningerne kan variere mellem forskellige kilder og
altså ikke er helt pålidelige.

Lignende oplysninger finder man i sagapro-
prosa, og her er stroferne
indflettet i en fortælling. Derved får man et mere dækkende billede af
den enkelte strofes oprindelige poetiske sammenhæng, for som regel
fremgår det af sagaen, hvilken hersker der digtes til, og hvilken begi-
venhed der sigtes til i kvadet. Jeg har i en anden sammenhæng¹⁷ analy-
seret samspillet mellem skjaldestrofe og sagapro-
prosa baseret blandt andet
på en strofe af den islandske skjald Skúli Þorsteinsson, hvori han omta-
ler sin deltagelse i slaget ved Svold. Analysen bekræfter det oplagte for-
hold, påpeget adskillige gange tidligere, at sagaforfattere citerer strofer
for at underbygge fortællingens troværdighed.¹⁸ Mere overraskende er
det, at sagaforfatteren citerer Skúlis strofe for at dokumentere Jarl Sig-
valdis deltagelse i slaget ved Svold. Det er påfaldende, fordi Sigvaldi
i alle bevarede versioner af fortællingen kun spiller en rolle i forbin-
delse med optakten til slaget og ikke nævnes i fortællingen om selve
slaget. Det er også påfaldende, at Skúlis strofe kun perifert handler om
Sigvaldi og først og fremmest tjener til at vise, hvor tappert Skúli selv
kæmpede. Der kan således være en væsentlig forskel på skjaldens op-
rindelige intention med strofen og den intention, sagaforfatteren har
med at citere strofen, og sagaforfatterens intention kan i visse tilfælde
tilsløre eller udviske skjaldens oprindelige intention.

17 Creating tradition.

18 Se fx. Bjarni Einarsson, On the rôle of verse in saga-literature, *Medieval Scandinavia* 7, 1974, 118-25.

Udover at strofer er blevet placeret i en tekstsammenhæng, der uundgåeligt vil være væsensforskellig fra den oprindelige, mundtlige sammenhæng, er det også indlysende, at skiftet fra mundtlighed til skrift har en række konsekvenser. Skjaldens personlige autoritet, stemmeføring og mimik er væk, og ofte vil det, der er tilbage, ud over selve strofen, blot være skjaldens navn, der i visse tilfælde er den eneste bevarede biografiske oplysning, vi har om skjalden.

Man bør skelne mellem mundtlig og skriftlig overlevering, for de to processer er væsensforskellige og manifesterer sig på hver sin måde, men i praksis er det vanskeligt at trække grænsen mellem dem.¹⁹ Judith Jesch giver et eksempel på, hvordan skriftlig og mundtlig overlevering fletter sig ind i hinanden i form af en skriver, der formentlig citerer efter hukommelsen og senere korrigerer sig selv, formentlig efter at have konsulteret et skriftligt forlæg.²⁰

Således kan problemet om skjaldestrofers overlevering ikke reduceres til et spørgsmål om, hvorvidt de enten er overleveret mere eller mindre intakt fra vikingetiden, eller er blevet tilskrevet vikingetidsskjalde af sagaforfattere fra middelalderen. Man må forestille sig en bred vifte af tænkelige scenarier, hvor den intakte overlevering og den middelalderlige rekonstruktion står som to yderpunkter. Et muligt mellemstadium mellem den oprindelige mundtlige fremførelse og den senere skriftliggørelse er en kombination af poetisk materiale og ledsagende og forklarende anekdoter. Nogle har foreslået dette som en medvirkende årsag til, at så mange strofer er blevet bevaret i mundtlig tradition.²¹ Det kunne også forklare, hvorfor der ikke er nogen af de mangestrofede kvad fra den ældste periode, der er bevaret intakte. De komplette kvad stammer alle fra den senere periode fra ca. 1150 og frem, og nogle er sandsynligvis komponeret i skrift.

En anden mulighed er eksistensen af en nu tabt skriftlig tradition, der går forud for sagaskrivningen, f.eks. i form af en antologi af skjaldedigte i stil med samlingen af eddadigte i *Den poetiske Edda*; denne mulighed diskuteres blandt andet af Fidjestøl.²² Det er en fristende tanke, da det er vanskeligt at begribe, at forfattere til værker som *Snorris Edda*,

19 *Det norrøne fyrstediktet*, 51-2.

20 *Ships and Men in the Late Viking Age*, 28-29.

21 Tanken om, at strofer er blevet bevaret med ledsagende anekdoter, ofte omtalt som *Begleitprosa*, diskuteres udførligt af Siegfried Beyschlag, *Möglichkeit der mündlichen Überlieferung in der Königssaga*, *Arkiv för nordisk filologi* 68, 109-139, og Klaus von See, *Skaldenstrophe und Sagaprosa. Ein Beitrag zum Problem der mündlichen Überlieferung in den altnordischen Literatur*, *Mediaeval Scandinavia* 10, 1977, 58-82.

22 *Det norrøne fyrstediktet*, 46.

Morskinskinna og *Heimskringla* (alle fra 1200-tallet) er i stand til at citere adskillige hundrede vers uden et skriftligt forlæg. Det bliver endnu mere forbløffende, når man tænker på, at de disse forfattere formentlig har kendt langt flere strofer, end de citerer. Dog findes der ingen beviser og heller ingen konkrete antydninger på en sådan skriftlig tradition.

Datering

Niels Lund indvender, at man ikke kan være sikker på, at skjaldestrofer virkelig stammer fra vikingetiden, som det hævdes i de middelaldertekster, de er overleveret i, fordi man også var i stand til at digte skjaldedigte i middelalderen og gjorde det. Imidlertid er manglende beviser for skjaldedigtes autenticitet ikke noget bevis for skjaldedigtes manglende autenticitet. I det følgende vil jeg berøre tre forskellige synspunkter på datering under rubrikkerne Form, Håndskrifter og Middelalderforfatteres syn.

Form: Gennem årene har forskere ivrigt diskuteret muligheden for at datere skjaldekvad ud fra metrik eller sprogtræk, heriblandt Kari Ellen Gade, som har observeret, at visse metriske karakteristika kun findes hos skjalde fra 900-tallet og 1000-tallet, mens andre karakteristika er typiske for 1200-tallet og 1300-tallets digtning. Gades konklusion er, at skjalde fra 1100-tallet og frem kunne imitere den ældre skjaldedigtning til en vis grad, men at de ikke ville være i stand til systematisk at reproducere metriske strukturer og sproglige særtræk, som ikke havde været i brug i et århundrede eller længere.²³ Imidlertid har dateringskriterier udviklet af Gade og andre den begrænsning, at mange skjalde digte ikke indeholder træk, der omfattes af dateringskriterierne. Diana Whaley opsummerer således: »While it is possible to date poetry based on linguistic and metrical criteria, more often than not a stanza will not display relevant diagnostic features, and the exact time of composition remains moot«. ²⁴

Det er dog vigtigt at bemærke, at selvom mange kvad ikke indeholder de metriske og sproglige kriterier, som kan datere dem, er det i det mindste muligt at datere nogle af dem til vikingetiden, og det under-

23 Kari Ellen Gade, *The Dating and Attributions of Verses in the Skald Sagas, Text, Vocation and Desire in the Icelandic Sagas of Poets*, ed. Russell Poole, Berlin 2001 (de Gruyter), 71.

24 Diana Whaley, General Introduction, *Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages: Poetry from the Kings' Sagas 1, Part 2*, ed. Diana Whaley, Turnhout 2012 (Brepols), xlv.

støtter eksistensen af en kontinuerlig tradition, der formentlig omfatter en langt større del af materialet. Af den grund må man slutte, at den der hævder, at materialet er digtet i middelalderen og tilskrevet vikingetidsskjalde, har bevisbyrden på sin side.

Håndskrifter: Er det vanskeligt at bevise, at skjaldestrofer stammer fra vikingetiden, er det til gengæld relativt enkelt at sandsynliggøre, at mange skjaldestrofer er ældre end den prosa, de citeres i. I adskillige håndskrifter kan man iagttage tomme pladser, der er opstået, fordi der var gjort plads til strofer, der aldrig blev indført, og det er heller ikke usædvanligt, at strofer er blevet skrevet med en anden hånd end den omgivende prosa. Håndskriftseksperter er enige om, at næsten alle bevarede norrøne håndskrifter er afskrifter og afskrifters afskrifter. Man kan derfor formode, at de tomme pladser er opstået, fordi skriveren har villet konsultere en skriftlig kilde, som ikke har været tilgængelig i nedskrivningsøjeblikket. De forskellige skriverhænder kan forklares med, at skriveren har ønsket, at stroferne skulle indføres af en anden, formentlig en ekspert i skjaldestrofer, der måske endda har kunnet dem udenad.

Det forekommer også ganske ofte, at en forfatter eller skriver tydeligvis ikke har forstået en strofe; det viser sig f.eks. ved, at strofen modsiges den sammenhæng, den er placeret i. Selv i *Snorris Edda* er der eksempler på tvivlsomme eller fejlagtige tolkninger af strofer.²⁵ Tomme pladser til strofer, strofer skrevet med en anden hånd og fejlfortolkede eller fejlplacerede strofer taler imod, at de er blevet digtet af sagaforfatterne.

Derudover kan man nævne variationer mellem versioner, hvoraf visse typer variation formentlig indikerer mundtlig variation (se s. 328), hvad der igen synes at udelukke, at det poetiske materiale er digtet af sagaforfatteren selv. Der findes ikke nogen omfattende undersøgelser af variation i overleveringen af skjaldedigte. Man kan notere sig, at den mundtlige tradition vil gøre sig bemærket i overleveringen ved at være fejlbehæftet, mens den perfekte mundtlige overlevering (hvis den findes) ikke kan påvises i materialet. Derfor vil det være misvisende at drage konklusioner udelukkende på den del af materialet, der er fejlbehæftet og dermed falder i øjnene.

Man kan sandsynliggøre eksistensen af en mundtlig tradition på baggrund af omstændigheder i det skriftlige materiale, men dermed har man ikke nødvendigvis sandsynliggjort en kontinuerlig tradition tilba-

25 Se f.eks. *Snorris Edda*, 194, n. 257.

ge til vikingetiden. I det yngre kvad *Rekstefja* (ca. 1200), som allerede er blevet nævnt ovenfor, er der ganske betydelige forskelle mellem de bevarede versioner, og der er også divergerende oplysninger om, hvem der har digtet det. Forskellene mellem versionerne er så markante, at man kan tale om to forskellige traditioner. En mulig forklaring er, at kvadet blev komponeret i skrift og siden inkorporeret i en saga, som er blevet fortalt i mundtlig tradition. På trods af kvadets unge alder er det altså blevet kraftigt omformet og endda tillagt forskellige skjalde. Hvor repræsentativ graden af diversitet i de eksisterende versioner af *Rekstefja* kan siges at være for den mundtlige tradition generelt, må indtil videre i mangel på sammenligneligt materiale betragtes som et åbent spørgsmål.²⁶

Middelalderforfatternes syn: De fleste sagaforfattere er anonyme og ganske tavse om deres syn på materialet. Der findes dog få, men vigtige forfatterbetragtninger i en håndfuld prologer. De udtrykker gennemgående det synspunkt, at skjaldedigtningen er en vigtig kilde til fortiden. Det oftest citerede udsagn findes i prologen i Snorri Sturlusons *Heimskringla*. Knap så kendt, men bestemt ikke mindre interessant med hensyn til skjaldedigtning er prologen til *Den store saga om Olav den hellige*, som Snorri muligvis også har skrevet. I hvert fald er der så mange lighedspunkter mellem de to prologer, at der sandsynligvis er en direkte forbindelse, men om der er tale om samme forfatter, eller om en forfatter har overtaget en anden forfatters synspunkter, er uvist.²⁷ Følgende citatet er fra slutningen af prologen:

Siden Kong Harald Hårfager blev konge, var folk i høj grad i stand til at berette sandt om deres kongers livsløb som regenter i Norge. I hans tid blev Island bebygget, og der var mange rejser fra Norge til Island. Hver sommer blev der udvekslet nyheder mellem disse to lande, og de blev siden husket og bevaret i fortællinger. Dog forekommer det mig vigtigst for sandheden, hvad der er blevet fortalt i rene ord i skjaldekvad eller anden digtning, som blev komponeret om konger eller andre høvdinger, der selv hørte dem, eller i mindekvad, som skjaldene udfærdigede til deres sønner. De ord, som findes i digtning, er de samme, som var der fra begyndelsen, hvis de citeres korrekt; selv om de senere er blevet lært og husket fra person til person, er de ikke mulige at ændre. Men hvad angår de historier, som fortælles, er der en

26 Rolf Stavnem, *Rekstefja*, *Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages*, 893-939.

27 Sverrir Tómasson, *Formálar íslenskra sagnaritara á miðöldum*, Reykjavík 1988, 374-83.

fare for, at de ikke altid fremlægges på samme måde. Nogle kan efter et stykke tid ikke huske, hvordan de fik historien fortalt, hvorved den fordrejes i hukommelsen og mister sin vigtighed. Der gik mere end to store århundreder [dvs. 240 år] efter Island blev bebygget, før folk her begyndte at skrive fortællinger, og det er lang tid og forventeligt, at fortællinger ville blive fordrejet, når de blev fortalt fra mund til øre, hvis ikke man havde haft kvad, både nye og gamle, hvori folk kunne hente lærdommens sandhed. Tidligere gjorde lærde sådan, når de søgte efter sandheden, at de regnede de folks ord for sande, som selv havde overværet begivenhederne og været tæt på. Og når skjaldene deltog i krige, har man lyttet til deres vidnesbyrd, og ligeså hvad skjalde kvad for selve høvdingerne, for han [skjalden] ville ikke turde tillægge en høvding bedrifter, som både høvdingen og alle der hørte på, vidste, at han aldrig havde i nærheden af. Det ville være hån og ikke lovprisning.²⁸

Prologens forfatter skelner her skarpt mellem vers, der bevares ord for ord, hvis man altså fremsiger dem korrekt, og fortællinger, der forandres eller glemmes af folk med dårlig hukommelse. Skjaldene er øjenvidner, hvis versificerede skildringer er blevet blåstemplet af herskeren selv eller hans efterkommere, og siden har de lærde kunnet bruge versene til deres historiefremstillinger. Prologforfatteren betoner vigtigheden af skjaldedigtningen som historisk kilde og skjaldene som traditionsbærere, og der citeres også flittigt strofer i den efterfølgende

28 Oversat af artikelforfatteren fra *Heimskringla* II, 421-22: »En síðan er Haraldr inn hárfagri var konungr i Nóregi, þá vitu menn miklu gørr sannendi at segja frá ævi konunga þeira, er í Nóregi hafa verit. Á hans dögum byggðisk Ísland, ok var þá mikil ferð af Nóregi til Íslands. Spurðu menn þá á hverju sumri tíðendi landa þessa í milli, ok var þat síðan í minni fœrt ok haft eptir til frásagna. En þó þykki mér þat merkiligast til sannenda, er berum orðum er sagt í kvæðum eða oðrum kveðskap, þeim er svá var ort um konunga eða aðra høfðingja, at þeir sjálfir heyrðu, eða i erfikvæðum þeim, er skáldin fœrðu sonum þeira. Þau orð, er i kveðskap standa, eru in sǫmu sem í fyrstu vǫru, ef rétt er kveðit, þótt hverr maðr hafi síðan numit at oðrum, ok má því ekki breyta. En sǫgur þær, er sagðar eru, þá er þat hætt, at eigi skilisk ǫllum á einn veg. En sumir hafa eigi minni, þá er frá liðr, hværnig þeim var sagt, ok gengsk þeim mjök í minni optliga, ok verða frásagnir ómerkiligar. Þat var meirr en tvau hundruð vetra tólfrœð, er Ísland var byggt, áðr menn tœki hér sǫgur at rita, ok var þat lǫng ævi ok vant, at sǫgur hefði eigi gengizk í munni, ef eigi væri kvæði, bæði ný ok forn, þau er menn tœki þar af sannendi frœðinnar. Sva hafa gǫrt fyrr frœðimenninir, þá er þeir vildu sannenda leita, at taka fyrri satt þeira manna orð, er sjálfir sá tíðendi ok þá vǫru nær staddir. En þar er skáldin vǫru í orrostum, þá eru tœk vitni þeira, svá þat ok, er hann kvað fyr sjálfum høfðingjanum, þá myndi hann eigi þora at segja þau verk hans, er bæði sjálfr høfðinginn ok allir þeir, er heyrðu, vissu, at hann hefði hvergi nær verit. Þat væri þá háð, en eigi lof.«

saga. Selv om der også citeres skjaldekvad i andre typer af sagaer, f.eks. islændingesagaer og fornaldersagaer, er det særligt kongesagaerne, der henviser til kanoniserede skjalde og citerer fra deres kvad, tydeligvis i bestræbelse på at give en historisk korrekt fremstilling af et givent emne.

Skjaldenes betydning som traditionsbærere fremgår bl.a. af en liste over skjalde tilknyttet nordiske konger og andre fremtrædende mænd benævnt *Skáldatal* som findes i to versioner.²⁹ Denne liste nævner skjalde helt tilbage til Harald Hårfager og føres op til ca. 1300, og mange af oplysningerne stemmer overens med de øvrige norrøne kilder. Listen indeholder desuden en række navne fra det 13. årh. som ikke kendes fra andre kilder, hvilket tyder på, at der fandtes betydelig flere skjalde-digte, end håndskriftsmaterialet afspejler.

Samlet set tegner den norrøne litteratur et billede af skjalden som en professionel versmager, der tilbød sin kunst til herskere overalt, hvor det norrøne sprog blev talt, det vil reelt sige Norden og De britiske øer. Skjalden hylkede typisk herskeren for hans berømte forfædre eller strålende bedrifter og egenskaber. Det var ikke noget særsyn, at skjalden fulgte herskeren på togt og rapporterede om begivenhederne i sine vers. Dermed havde skjalden en væsentlig indflydelse på herskerens eftermæle, en rolle såvel skjald som hersker var yderst bevidste om. Som det fremgår af begge ovennævnte prologer, skulle skjalden ikke forsøge at pynte for meget på herskerens bedrifter eller ligefrem tilskrive ham bedrifter, han ikke havde udført, for det ville blive opfattet som hån og ikke lovprisning. Tanken er, at det typiske hyldestkvad fremføres foran en hird, hvor alle er mere eller mindre bekendte med de begivenheder, der omtales i kvadet, og som dermed ville kunne forkaste en skjalds usande fremstilling.

Historiske fakta

Endelig indvender Niels Lund, at skjaldedigte er fattige på konkrete fakta. Det vil jeg diskutere under to punkter, først Kunst, dernæst Mangfoldighed.

Kunst: Udover at være et centralt medium for bevaring af historiske begivenheder er der endnu en oplagt grund til at huske kvadene og lære dem udenad, som ikke nævnes i de ovennævnte prologer, men

²⁹ Gudrun Lange, *Skáldatal*, i: *Realllexicon der Germanischen Altertumskunde* 28, ed. Heinrich Beck et. al., Berlin (de Gruyter), 553.

som fremgår implicit af afhandlinger som *Snorris Edda* og *Tredje grammatiske afhandling*, og det er kvadernes æstetiske dimension. Skjaldedigte var ikke bare respekteret som medium for vigtige historiske begivenheder, men blev tilsyneladende også betragtet som den ypperste kunst, hvad der understøttes af portrætter af feterede skjalde i sagaer som *Gunløgs saga*, *Halfreds saga* og mange flere. Beundringen skyldtes blandt andet skjaldedigtningens formelle kompleksitet, som jeg allerede har været inde på. En yderligere æstetisk præference har været at skjule versets kommunikative indhold i flertydigheder, ordspil og gåder. Desuden er det blevet påpeget, at skjaldedigtningens snørklede syntaks synes at udtrykke samme kunststopfattelse, som man finder i vikingetidens dyreornamentik og nonfigurative mønstre.³⁰

Skjaldene anvender generelt mange ord til at sige forholdsvis lidt, eller for at sige det med et begrebspar, som Fidjestøl har overført til skjaldedigtningen: Det konnotative udtryk dominerer det denotative udtryk.³¹ Der er en tendens til, at den enkelte skjalds originalitet afspejles i, hvordan han formulerer sig, og ikke i, hvad han vil meddele. Særligt den ældre skjaldedigtning er ofte repetitiv og klichépræget og behandler et begrænset antal temaer som krig, søfart og hyldest af en herskers egenskaber og bedrifter.³² Skjaldedigtningens æstetik er pladskrævende og begrænser mængden af faktuelle oplysninger, der kan bevares i en strofe. Omvendt er det formen, der har gjort det muligt at bevare digtene i hukommelsen, og deres æstetiske dimension er kraftigt medvirkende til, at det norrøne samfund har fundet dem værd at bevare.

Mangfoldighed: Skjaldedigtningen kan et stykke hen ad vejen behandles som en homogen størrelse, og sådan præsenteres den ofte, også af Lund. Imidlertid er det vigtigt samtidig at være opmærksom på, at der trods alt er betydelige indbyrdes forskelle. En afgørende forskel går mellem løse vers (*lausavísur*), som man primært finder i islændingesagaer, og hyldestkvad, som primært findes i kongesagaer. Selv om skjalde som Egil Skallagrimsson, Halfred Vanrådeskjald og flere andre er kendt for både løse vers og hyldestkvad, er der generelt en større skepsis over for autenticiteten af de løse vers. Det er der flere grunde til. En forklaring kunne være, at løse vers som regel angår skjaldens personlige anliggender, mens fyrstedigte handler om herskere og begivenheder, der har grebet ind i mange menneskers liv.

30 Hallvard Lie, *Natur og unatur i skaldekunsten*, Oslo 1957, 28; se også Rolf Stavnem, Dødsmetaforik. Kenningerne i Ynglingatal, *Opuscula XII* 2005, 263-283.

31 Bjarne Fidjestøl, The kenning system. An attempt at a linguistic analysis, *Selected Papers*, eds. Odd Einar Haugen og Else Mundal, Odense 1997, 42.

32 *Ships and Men in the Late Viking Age*, 32.

En anden vigtig skelnen går mellem de ældre (ca. 900-1050) og de yngre skjaldedigte (ca. 1150-1300), mens perioden 1050-1150 tilsyneladende er fattig på skjaldedigte. De yngre skjaldedigte kan meget vel være komponeret i skrift, og de indeholder typisk historiske og sagnhistoriske emner, hyldest af hellige kristne mennesker og symboler eller andre opbyggelige emner. Blandt de ældre kvad finder man først og fremmest fyrstedigtene, der i sig selv er ganske mangfoldige i udtryk og indhold. Man kan nævne *Ynglingatal* af Thjodolf fra Hvinesdal (Þjóðólfr ór Hvíni), der regnes for en vigtig kilde til den tidlige svenske historie. Det er dateret til omkring år 900 og citeres i *Ynglingasaga* i *Heimskringla*. Kvadet gennemgår konge for konge et gammelt dynasti i Uppsala og beskriver, hvordan de hver især kommer af dage på bizar facon.³³ Selvom *Ynglingatal* regnes blandt de ældre fyrstedigte, formentlig digtet til fyrsten *Rognvaldr heiðumhár* fra det 9. årh.,³⁴ er det kraftigt beslægtet med *fornaldarsögur* (fortidssagaer), fordi de omtalte konger tilhører en tid, der ligger langt forud for skjaldens egen. Med et moderne udtryk ville man betegne kongerne som sagnhistoriske. Derudover er kvadet digtet i et versemål, der ellers er karakteristisk for den anonyme eddadigtning. Man kan også fremhæve, at beskrivelsen af kongernes dødsårsager er stærkt stiliseret og fantasifuld, hvad der dog ikke forhindrer, at en del af dødsårsagerne gentages i *Historia Norwegie*,³⁵ der præsenterer sig selv som historieskrivning.

Tidlig norsk historie beskrives bla. i *Haraldskvadet* af Þorbjörn Hornklofi (9. årh.), som handler om Harald Hårfagers skelsættende slag ved Hafrsfjorden i 872.³⁶ *Haraldskvadet* må siges at være et traditionelt fyrstedigt til Harald Hårfager, for det beskriver en vigtig historisk begivenhed og er digtet af en af de store autoriteter. Ikke desto mindre er det usædvanligt udformet som en dialog mellem en valkyrie og en ravn, og det er også digtet i et metrum, der normalt bruges til eddadigte. Et ganske andet udtryk finder man i f.eks. Óttar Svartis kvad om Knud den Store (ca. 995-1035), der beskriver et af Knuds togter med en detaljeret angivelse af ruten.³⁷

Der er således nødvendigt at skelne mellem løse vers og mange-strofede kvad, mellem ældre og yngre kvad, og selv mellem de ældre kvad, f.eks. fyrstedigtene, er der åbenlyse forskelle. At dette ikke altid

33 Dødsmetaforik.

34 Edith Marold, *Ynglingatal*, *Poetry from the Kings' Sagas 1*, 3-59.

35 *Historia Norwegie*, eds. Inger Ekrem and Lars Boje Mortensen, Museum Tusulanum 2003.

36 R. D. Fulk, *Haraldskvæði*, *Poetry from the Kings' Sagas 1*, 91-117.

37 Matthew Townend, *Knútsdrápa*, *Poetry from the Kings' Sagas 1*, 767-782.

fremgår i undersøgelser af skjaldedigtning hænger formentlig sammen med, at de middelaldertekster, hvori skjaldedigtene er bevaret, heller ikke markerer nogen skelnen. Fyrstedigte bruges til at underbygge en sagaberetnings troværdighed, uanset om kvadets realplan udspiller sig på slagmarken eller i Odins hal, om det er skjaldens stemme eller en fantasifuld dialog mellem en ravn og en valkyrie, eller om kvadet er fra den ældre eller den yngre periode, som f.eks. *Rekstefja* fra omkring 1200, der bruges til at dokumentere begivenheder, der fandt sted 200 år tidligere.

Sammenfatning

Der findes ingen håndfaste beviser på, at skjaldedigte er blevet overleveret mundtligt fra vikingetiden og nedskrevet i Island i middelalderen. Der findes dog heller ikke noget, der beviser, at det ikke er sket. Derimod kan man pege på en række omstændigheder, som samlet sandsynliggør, at der er foregået en trading af skjaldedigte fra vikingetiden, også selvom tradingen langt fra var perfekt, og selvom en del af de påståede vikingetidsdigte kan være middelalderlige pasticher.

Følgende omstændigheder bør fremhæves:

Skjaldedigte fandtes i vikingetiden. Det kan vi se af digtet på Karlevi-stenen,³⁸ men med hensyn til kontinuiteten mellem vikingetid og middelalder er det bemærkelsesværdigt, at hverken denne strofe eller de personer, den omtaler, kendes i middelaldermaterialet.

Skjaldedigte er digtet i et versemål, der øger chancerne for, at de bevares i deres oprindelige ordlyd. Et væsentligt argument for dette er, at strofer, der figurerer i mere end én tekst, udviser relativ lille variation, også i betragtning af, at der er tale om en skriftkultur, hvor strofer kan være kopieret fra håndskrift til håndskrift. Dog er der eksempler på, at versioner af kvad, selv yngre kvad fra ca. 1200, kan variere betragteligt. De få tilkendegivelser, vi har fra middelalderens forfattere, peger entydigt på, at middelalderens historikere betragtede skjaldedigte som en særdeles central kilde til vikingetiden.

Visse metriske og syntaktiske principper findes kun i ældre skjaldedigte, og selv om disse principper kun kan iagttages i en begrænset del af materialet, bekræfter forekomsten af dem, at i hvert fald nogle skjaldedigte fra vikingetiden blev husket frem til middelalderen.

Der er utallige eksempler på, at skjaldedigte synes at være misforstået af den sagaforfatter, der citerer dem, og i visse tilfælde har saga-

38 Sven B. F. Jansson, *Runes in Sweden*, Stockholm 1987 (Gidlunds), 134.

forfatteren blot efterladt en tom plads, hvor strofen skulle være. Sådanne tilfælde af manglende sammenhæng mellem saga og strofe tyder på, at sagaforfatterne ikke selv digtede stroferne.

Spørgsmålet om den norrøne, mundtlige traditions kontinuitet fra vikingetid til middelalder vil vedblive med at være kontroversiel og behæftet med stor usikkerhed. Der er dog næppe tvivl om, at visse personer i den norrøne kultur var i stand til at memorere store mængder information, og det mest oplagte eksempel er de norrøne love, som blev memoreret af en *lōgsögumadur* (lovsiger) og fremsagt over tre år, en tredjedel ad gangen, foran de lærde på det nationale ting, så de om nødvendigt kunne korrigere fremsigelsen.

Disse forhold peger efter min mening på, at det samlet set giver bedst mening at gå ud fra en kontinuerlig og pålidelig overlevering fra vikingetiden, specielt hvad angår skjaldedigtning. Tolkningen af skjaldedigte og brugen af dem til at belyse en konkret historisk sammenhæng besværliggøres imidlertid af en række omstændigheder:

Den eksisterende standardudgave af de samlede skjaldedigte har længe været anset for utilstrækkelig, hvad der forhåbentlig vil ændre sig med den nye udgave, der netop udgives i disse år.

En ny udgave kan selvfølgelig ikke ændre på, at mange skjaldekvad er fragmentariske, og at strofer ofte er forvanskede, men den nye og udførligt kommenterede udgave vil gøre det lettere at danne sig et overblik over, hvilke strofer der er problematiske, og hvori problemerne består.

Skjaldedigte er ikke bare mindesmærker over historiske begivenheder eller personer, men også en højt agtet kunstform med en særlig æstetik, der indebærer et ideal om dunkle og mangetydige referencer.

Skjaldedigte er som regel bevaret i didaktisk prosa og lærebogsprosa, og prosasammenhængen kan lægge hindringer i vejen for den korrekte forståelse af digte og bør derfor inddrages i analysen.

Slutbemærkninger

De ældre skjaldedigte bør betragtes som en central kildegruppe til udforskning af vikingetiden, men som det fremgår af ovenstående diskussion, vil der være betydelige usikkerheder, specielt når det gælder konkret information om en given hersker i vikingetiden. Skjaldedigtningens skrøbelighed som kildemateriale vil være mest markant i undersøgelser af enkeltstrofer, da der altid vil være en vis usikkerhed med hensyn til datering af strofen, hvilket kvad den stammer fra, og hvilken skjald der er ophavsmand.

Undersøgelser foretaget på baggrund af et stort udsnit af materialet er altså mindre sårbare over for autenticiteten af den enkelte strofe. Omvendt skal man huske på, at strofer, der omtaler historiske begivenheder, idealer, sociale relationer og æstetiske præferencer, ikke nødvendigvis skal være digtet i vikingetiden for at afspejle vikingetiden. Skjaldedigtningens tankemønstre bevares over tid i det formaliserede sprog, og visse skelsættende begivenheder bliver ved med at være et tema i den yngre skjaldedigtning.

Skjaldedigtningen fremlægges i disse år i en tilgængelig såvel som en filologisk forsvarlig udgave, men hvis materialet skal udnyttes af vikingetidsforskere, kræver det formentlig også udvikling af en metodologi, der i højere grad end tidligere tager højde for materialets egenart.

SUMMARY

Chronicle and Art

Old Norse Skaldic Poetry as a Source for Viking Age History

A substantial part of skaldic poetry reports on important historical events and was composed by skalds contemporary with and close to those events. Apart from runic stones, other contemporary sources are scarce, so it is remarkable that skaldic poetry is largely neglected by Viking Age scholars. In an article from 2006 the Danish historian Niels Lund put forth a series of arguments as to why skaldic poetry is problematic as historical source material for the Viking Age. These arguments form the starting-point of the present article. For purposes of clarity they are divided into four sections: 1) the difficulties of interpreting skaldic poetry; 2) the problems regarding transmission; 3) the lack of precise dating criteria; and 4) the blurring of referentiality by the ambiguities of poetic language.

Although none of these observations are wrong, they do not provide a full picture of the situation either. Some of the objections are met by the new edition of the complete skaldic corpus, the publication of which began after Lund's article.

However, it is also important to note that Old Norse society was in fact capable of oral transmission of a great quantity of information and that medieval historiographers regarded skaldic verse as an important source to the past. Furthermore, although it is impossible to date skaldic poetry with any certainty there is no convincing evidence that it was not, as a rule, composed in the Viking Age. On the contrary, preserved manuscripts present clear evidence that text handed down in metric form is older than the prose narratives. Finally, the source value of the skaldic corpus depends on the type of knowledge one seeks to establish on the basis of the material. For example, single stanzas reporting about specific events are more susceptible to doubt than the results of an investigation of a larger assemblage of stanzas concerning matters related to ideology or material culture.